

EESTI



**TOIT JA TOIDUOHUTUS**



Toitumiskultuur on oluline osa rahvuskultuurist. Igas riigis on olemas vaid sellele omane toitumiskultuur ning rahvuslikud toidud ja toiduained. Traditsiooniline Eesti toit on olnud läbi ajaloo kohalik toit meie oma põldudelt, karjamaadelt, aedadest ja vetest. Kogu Eesti põllumajandus on läbi aegade olnud orienteeritud toidutootmisele. Juba sajandeid tagasi oli toidul oluline osa kaubanduses naaberriikidega, toidueksport tänapäevases mõistes sai alguse 17. sajandil. Sellest ajast alates on Eesti toit olnud kõrgelt hinnatud nii sise- kui välismaal.

Kõigil Eesti elanikel on kindlasti oma nägemus Eesti rahvustoidust, kuid sageli kipuvad kõigepealt meenuma arhailised traditsioonilised toidud, mida tegelikult enamik meist igapäevaselt ei söö. Aja jooksul on meie toitumisharjumused ja võimalused ning elutempo muutunud, seetõttu ei vasta kunagine talupojaköök enam kaasaja nõuetele. Samas aga on olemas igati tänapäevaseid tooteid-roogasid, mida Eesti

inimene armastab, omaseks peab ning meelsasti ka oma külalistele pakub. Seega on Eestile tüüpilisele toidule leidmiseks oluline toidu sobivus tänapäeva tarbija toidulauale ja toiduaine kättesaadavus, väliskülaliste vaatenurgast aga ka selle eripära.

Kasvanud on inimeste teadlikkus ja tervisliku toitumise põhimõtete järgimine on muutunud järjest populaarsemaks. Pidevalt suureneb ka nõudlus mahetoidu järele. Mahe- ehk ökoloogiline põllumajandus ja mahetoidu töötlemine annab eriti väiksematele tootjatele ja töötajatele hea võimaluse eristuda ning leida oma toodangule mahetoitu väärtustav tarbija.

Toiduohutus muutub tarbijate jaoks üha olulisemaks. Eesti on viinud toiduohutust puudutavad õigusaktid ja järelevalve tasemele, mis on usaldusväärne nii riigi siseselt kui väljastpoolt vaadatuna.

## EESTI TOIDUAINETETÖÖSTUS

Toiduainetetööstus on Eestis oluline ja traditsioonidega tööstusharu. Toiduainete- ja joogitööstuse osatähtsus Eesti SKP-s on püsinud läbi aastate 2% ümber.

Eesti Statistikaameti esialgsetel andmetel toodeti 2010. aastal toiduainetetööstusettevõtete poolt kokku 1,08 miljardi euro eest toodangut. See moodustas Eesti töötleva tööstuse kogutoodangust 17% (joonis 1). Toidutootmise ja -tarbimise näitajates avaldub selgelt 2009. aasta majanduslanguse mõju. Teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldes on Eestis olnud toiduainete- ja joogitööstuste toodangumahu vähenemine üks järsemaid.

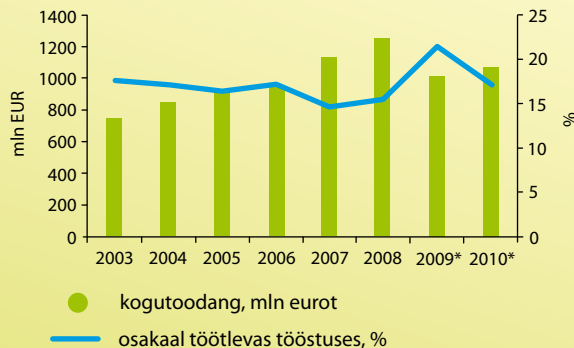
See näitab meie toiduainetetööstuse haavatavust ja tugevat sõltuvust maailmaturu olukorrast.

Suurima osa Eesti toiduainetetööstuse rahalisest mahust annavad piima-, liha- ja joogitööstus – 2010. aastal vastavalt 28%, 19% ja 15% (joonised 2, 3).

Statistikaameti esialgsetel andmetel eksporditi Eestist 2010. aastal toiduainetetööstuse toodangut 317 mln euro väärtuses (joonis 4). Toiduainetetööstuse ekspordi osatähtsus toodangu müügis oli 2010. aastal 29,4%.

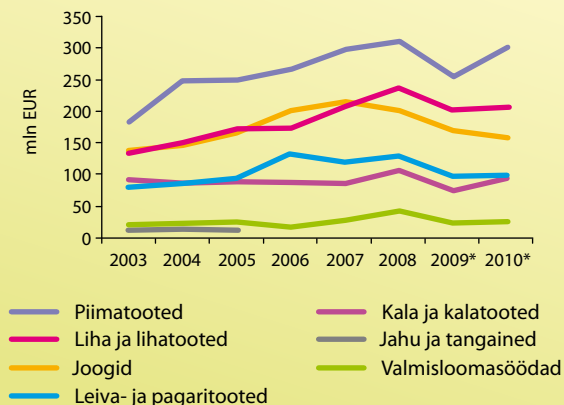


**Joonis 1.** Toiduainetetööstuse kogutoodang Eestis (mln eurot) ja osatähtsus töötlevas tööstuses (%) aastatel 2003–2010



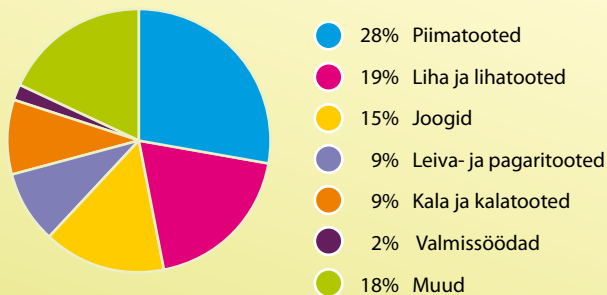
**Allikad:** Statistikaamet, Põllumajandusministeerium  
(\* – esialgsed andmed)

**Joonis 2.** Toiduainete tootmine Eestis aastatel 2003–2010 (mln eurot)



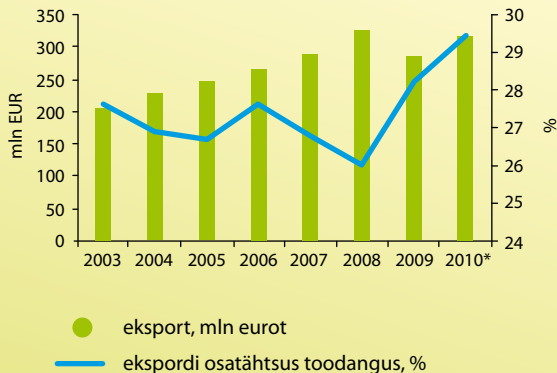
**Allikad:** Statistikaamet, Põllumajandusministeerium  
(\* – esialgsed andmed)

**Joonis 3.** Eesti toiduainetetööstuse struktuur 2010. aastal\* (% rahalisest väärtusest)



**Allikad:** Statistikaamet, Põllumajandusministeerium  
(\* – esialgsed andmed)

**Joonis 4.** Toiduainetetööstuse eksport (mln eurot) ja ekspordi osatähtsus tootangus (%) aastatel 2003–2010



**Allikad:** Statistikaamet, Põllumajandusministeerium  
(\* – esialgsed andmed)

## Piimatööstus

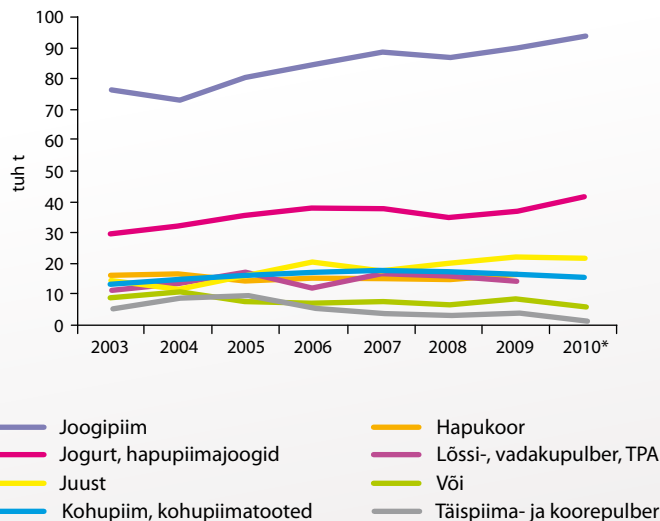
Eestis oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel (seisuga 08.12.2010) 31 piima käitlevat ettevõtet, neist kaks olid arenduskeskused ning üks tegeles vaid toorpiima kokkuostuga. Veterinaar- ja Toiduameti poolt tunnustatud tootmisüksusi oli aga 40, kuna paljudel ettevõtjatel oli mitu eraldi paiknevat tehast või muud käitluskohta. Tunnustatud ettevõtetest oli mahepõllumajanduslikuks töötlemiseks tunnustatud kaks talumeiereid (mahetoodeteks kohupiim, jogurt, juust). 13 ettevõttel oli ekspordiluba Venemaale.

Viimastel aastatel on piimatoodete eksport ületanud impordi ligi kolmekordselt. Eesti isevarustamise tase piimatoodetega on 150–160%.

Piimatööstustoodangust moodustab mahuliselt suurima osa joogipiim – 2010. aastal toodeti üle 90 tuhande tonni joogipiima, mis moodustas ligi poole piimatoodete mahust. Toodangu mahu poolest järgnevad jogurt ja hapupiimajoogid ning juust (joonis 5).



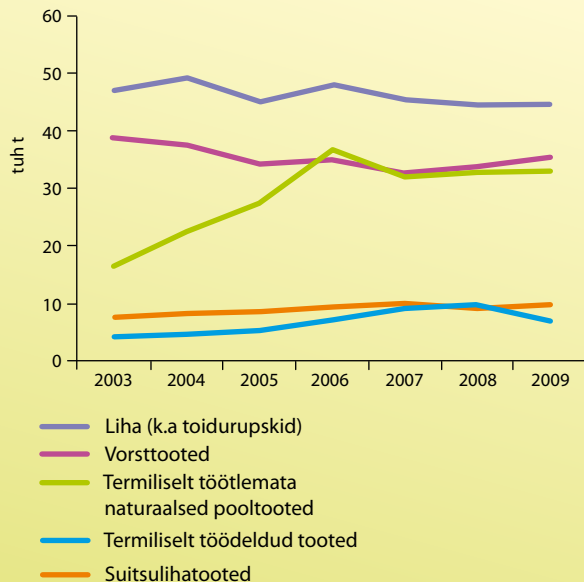
**Joonis 5.** Piimatoodete tootmine Eestis aastatel 2003–2010 (tuhat tonni)



**Allikad:** Statistikaamet, Eesti Piimaliit (\* – prognoos)



**Joonis 6.** Lihatoodete tootmine Eestis aastatel 2003–2009 (tuhat tonni)



**Allikas:** Statistikaamet

## Lihatööstus

Veterinaar- ja Toiduameti andmetel tegutses Eestis (seisuga 25.01.2011) 100 lihakäitlemisettevõtet, neist 4 tunnustatud ka mahepõllumajanduse seaduse alusel.

Viimastel aastatel on liha ja lihatoodete import olnud koguliselt keskmiselt kaks korda suurem kui eksport – näiteks 2010. aasta I poolaastal oli liha ja lihatoodete sissevedu Eestisse 1,6 korda suurem kui väljavedu. Samas on Eesti võimalik isevarustatuse tase sealihapuhul peaaegu 100%, veiselihal 80–85%, linnulihal 50–60% (lihatõugu kanade haudemunade isevarustatuse tase oli 90%). Imporditavast lihast moodustab enamuse sea- ja linnuliha.

Lihatööstustoodangust moodustab mahuliselt suurima osa liha (koos toidurupskitega) – 2009. aastal toodeti seda 45 tuhat tonni, mis moodustas ca 35% lihatööstustoodangust. Mahu poolest järgnesid vorsttooted ja termiliselt töötlemata naturaalsed pooltooted lihast (joonis 6).

## Teravilja töötlev tööstus

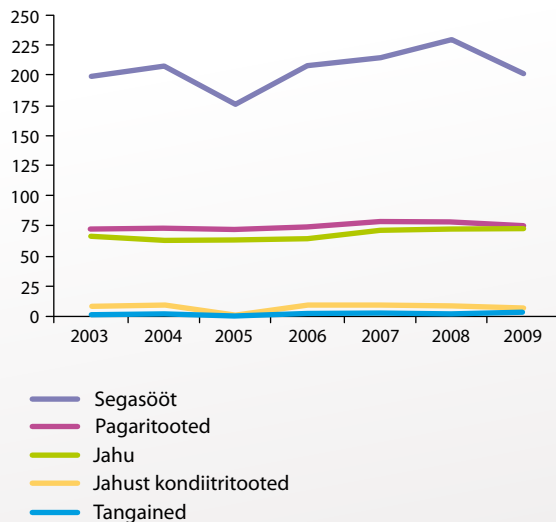
Statistikaameti kiirstatistika andmetel tegutses 2010. aasta IV kvartalis teravilja töötlevas sektoris 117 ettevõtet. Teravilja töötlevad ettevõtted (pagari- ja makaronitoodete tootjad, jahu ja tangainete tootjad, valmis loomasöötade tootjad) on orienteeritud eelkõige siseturu teenindamisele.

Eestis toodetakse teravilja rohkem kui tarbitakse: 2009/2010. saagiaastal oli isevarustatuse tase 120%.

Teraviljasaaduste toodangu maht 2009. aastal oli Statistikaameti andmetel üle 350 tuhande tonni, sellest ligikaudu poole moodustas segasööda tootmine, järgnesid teraviljajahu ja pagaritooted (joonis 7).



**Joonis 7.** Teraviljatoodete tootmine Eestis aastatel 2003–2009 (tuhat tonni)



Allikas: Statistikaamet



## MAHETOIT

Eestis suureneb pidevalt nende inimeste hulk, kes järgivad teadlikult tervisliku toitumise põhimõtteid. See trend on suurendanud nõudlust mahetoitude järele (tabel 1). Avalikkust huvitab peamiselt see, kust mahetooteid osta saab ja kuidas mahe-toitu poes ära tunda.

Tarbijate nõudlus mahekauba järele on suurem kui pakkujate valmisolek seda turustada. Kuigi mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus on Eestis kiiresti laienenud, valmistavad jätkuvalt probleemi mitmete tootegruppide väikesed toodangumahud ja kesine töödeldud mahetooteite valik. See omakorda põhjustab imporditud mahetooteite järjest laialdasemat turustamist.

Mahepõllumajanduse arengukava 2007–2013 meetmed aitavad kaasa mahetooteite töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtete arvu suurendamisele. Arengukava eesmärk on suurendada 2013. aastaks kodumaiste mahetooteite osa Eesti toiduturul 0,15%-lt 3%-ni. 2011. aasta alguseks oli mahetooteite turuosaks 0,26%.

Eesti mahepõllumajanduse registris oli 2010. aasta lõpus 88 mahetooteite tootmise, töötlemise ja turustamisega tegelevat ettevõtet. Mahetöötlemine annab hea võimaluse väikestele ettevõtetele eristuda n-ö peavoolu toiduainetööstusest ja tõmmata seeläbi oma toodangule suuremat tähelepanu. Mahetooteite jõuavad ostjateni peamiselt otsemüügi ja ökopoodide kaudu, järjest rohkem leiab mahetooteite ka tavapoodidest.

**Tabel 1.** Mahetooteite töötlemise mahud aastatel 2008–2010

Toidugrupp	Mõõtühik	2008	2009	2010
Piimatooted	tonni	245,9	220,6	145,0
Liha, lihatooteid	tonni	23,3	53,3	177,0
Tera- ja kaunviljatooted	tonni	279,5	660,8	370,0
Pagaritooted	tonni	62,0	70,4	96,0
Taimeteed, ürdid, maitseained	tonni	3,5	4,4	3,2
Tooted puu- ja köögiviljadest, kartulist, marjadest, sh metsamarjad	tonni	58,6	135,9	162,1
Mesindustooted	tonni	0,2	0,3	0,3
Külmutatud kasemahl	tonni	–	–	4,0
Külmpressitud toiduõli	tonni	–	–	2,3
Toitlustuses valmistatavad tooted	portsjoni	–	315	30518





## TARBIMINE

Eesti elanike toidulaud on muutunud väga rikkalikuks. Endiste aegadega võrreldes on eriti suurenenud valmistoidu osakaal, teadlike ostjate seas võidavad üha enam populaarsust mahe- ja loodustooted.

Eesti Konjunktuuriinstituut viib regulaarselt läbi uuringuid, selgitamaks välja Eesti elanike toitumisharjumusi ja toidukaupade ostueelistusi. 2010. aasta kohta läbiviidud uuringu põhjal ostab suur osa (47%) Eesti elanikest toidukaupu 2–3 korda nädalas. Toidukaupu ostetakse põhiliselt (80% tarbijatest) suurtest toidukauplustest. Väikepoodide ja turgude osatähtsus toidukaupade ostukohana väheneb pidevalt. Turgude osakaal oli kaubagrupidest suurem liha, kala ja kartuli ostudes, otse tootjalt ostetakse kõige enam mett.

Toidukaupade ostuvaliku tegemisel peavad Eesti elanikud üldiselt tähtsaimaks värskust, maitset ja kvaliteeti (väga tähtis vastavalt 85%-le, 85%-le ja 80%-le tarbijatest). Väga tähtsaks valikukriteeriumiks peetakse ka toote tervislikkust (62%) ja soodsat hinda (60%).

2010. aastal eelistas 66% tarbijatest osta valdavalt kodumaiseid

toidukaupu. Toidukaup on muutunud anonüümsemaks, kust päritolumaad leida on keeruline (88% elanikest koges raskusi kodumaise toidukauba eristamisel), seetõttu on tarbijal raske kodumaist eelistada. Kodumaist toodangut osteti kõige rohkem sellistes kaubagrupidest nagu kartul, suitsuvorst ja sink, jogurt, juust. Kodumaine toidukaup oli 2010. aastal tarbijate ettekujutuses eelkõige harjumuspärase maitsega, värskel ja usaldusväärne.

Elanike hinnatundlikkus on viimastel aastatel olnud väga kõrge. Majandussurutise ja hinnatõusu tõttu muutis 2010. aastal toidukaupade ostu- ja tarbimisharjumusi 83% elanikest, sh tunduvalt 23% ja mõningal määral 60%. 2010. aasta märksõnadeks olid odavam toit ja kokkuhoid toidu arvelt.

Elanike hinnangul areneb Eestis toiduainete tarbimine kahes mõnevõrra vastandlikus suunas – ühelt poolt odavus ja kiirus ning teiselt poolt tervislikkus. 2010. aasta uuringu tulemuste põhjal võib öelda, et toiduainete tarbimise tulevikusuunad Eestis on odavamate komponentidega toiduained, kiiresti valmi- vad toidud, toidu tervislikkus ja mahetoit.

## VÄLISKAUBANDUS

Põllumajandussaadusi (HS 1-24) eksporditi 2010. aastal 835,3 mln euro väärtuses, mis moodustas 9,5% kogu Eesti ekspordist. Impordi maht oli 1022 mln eurot, mis moodustas 11,1% kogu vabariigi 2010. aasta impordist. Põllumajandussaaduste kaubavahetuse defitsiit oli 2010. aastal 187 mln eurot, mis on 2009. aastaga võrreldes vähenenud 33%. Põllumajanduskaubanduse 2010. aasta maht kasvas 2009. aastaga võrreldes 16,6% võrra, sealjuures eksport kasvas 27,3% ja import 9,1% võrra.

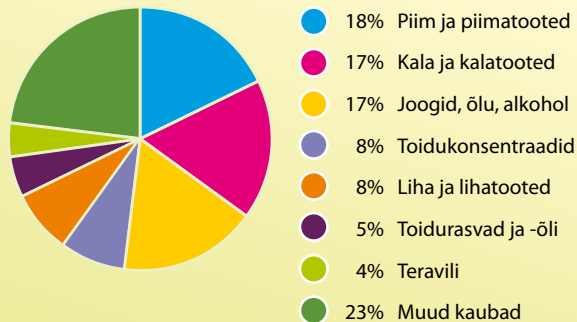
Piima ja piimatooteid (HS gr 4, 21) eksporditi 2010. aastal 147,3 mln euro eest, mis moodustas 18% kogu ekspordi mahust; järgnesid kala ja kalatooted ning karastusjoogid, õlu ja alkohol 17%-ga (joonis 8).

Põhilised kaubanduspartnerid 2010. aasta ekspordis olid Venemaa 23%, Läti 17%, Soome 17%, Leedu 11%, Saksamaa 4%, Rootsi 4%, Holland 4%, Ukraina 3% ja Taani 2%.

Põllumajandussaaduste impordist moodustasid 2010. aastal kõige suurema osa karastusjoogid, õlu ja alkohol (21%), järgnesid liha, lihatooted ja lihakonservid, toidukonsentraadid ning kala ja kalatooted (joonis 9).

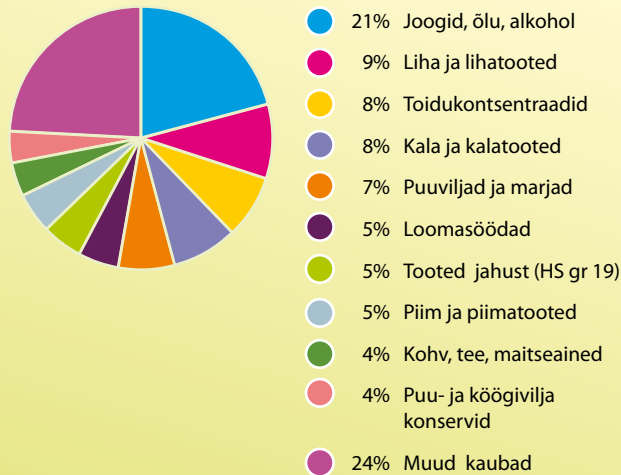
2010. aasta impordis olid põhilised kaubanduspartnerid Läti 13%, Leedu 13%, Soome ligi 13%, Saksamaa ligi 10%, Holland ligi 8%, Poola 7%, Taani ligi 6%, Suurbritannia 5%, Rootsi 4%, Prantsusmaa ligi 4%, Hispaania ligi 3% ning Itaalia 2%.

**Joonis 8.** Põhikaubandussüsteemi ekspordi (HS 1-24) struktuur 2010. aastal



Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium

**Joonis 9.** Põhikaubandussüsteemi impordi (HS 1-24) struktuur 2010. aastal



Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium

## TOIDUOHUTUS

Olgugi, et meie igapäevane toit on praegusel ajal ohutum kui kunagi varem, tuleb ikkagi kogu maailmast teateid toiduga seotud tervisehädadest ning inimeste ja loomade haiguste vahelistest seostest. See on suurendanud inimeste huvi toiduohutuse ja põllumajandussaaduste tootmise meetodite (mahetootmine, tavatootmine, geneetiline muundamine) vastu.

Toidukaupade liikumisega maailma erinevate turgude vahel kaasneb paratamatult risk tarbijate tervisele, seetõttu pöörab Euroopa Liit toiduohutusele väga suurt tähelepanu.

Euroopa Liidu toiduohutuspoliitika põhimõte on kohaldada "laudast lauani" lähenemisviisi, mis hõlmab kõiki toiduahela valdkondi, alates loomasööda tootmisest kuni tarbija toidulauani välja. Sellise kõikehõlmava lähenemisviisi puhul on selgelt määratletud ka toidu- ja söödakäitlejate vastutus. Eesmärgiks on tagada tarbijale ohutu ja igakülgset nõuetele vastav toit. Selle teeb võimalikuks kogu toidukäitlemise ahelaga seotud tegevuste – toidutoorme tootmisest kuni selle tarbijale kättesaadavaks tegemiseni – nõuetekohasus ja selle tagamine. Teisalt peab olema tagatud ka toidu kohta piisava ja tõese teabe jõudmine tarbijani, mille alusel oleks võimalik teha oma valikud.

Toidu valdkonda (st toidutoorme ja toidu käitlemist, toidu- ja söödakäitleja vastutust ja enesekontrolli ning riiklikku järelevalvet) reguleerib Eestis toiduseadus ning Euroopa Parlamendi ja EL Nõukogu määrus 178/2002/EÜ. Lisaks toiduseadusele ja selle rakendusaktidele reguleerivad toidu valdkonda ka teised seadused ja nende rakendusaktid ning otsekohalduvad Euroopa Liidu õigusaktid.

Vastavalt toiduseadusele teostavad Eestis riiklikku järelevalvet Veterinaar- ja Toiduamet, Tarbijakaitseamet ning Maksu- ja Tolliamet. Veterinaar- ja Toiduamet teostab riiklikku järelevalvet kõigis käitlemisvaldkondades (põllumajandussaaduste tootmine ja tooraine esmane töötlemine, toiduainetetööstus, hulgemüük, jaemüük, toitlustus, toidu vedu, toidu import). Tarbijakaitseamet teostab riiklikku järelevalvet jaekaubandusettevõtetes toidu kohta teabe esitamise nõuete täitmise ning esitatud teabe õigsuse üle. Maksu- ja Tolliamet kontrollib teatud juhtudel piiripunktides toidupartiidega kaasasolevaid dokumente.

Euroopa Liidus hästitoimiv järelevalveasutuste koostöö võimaldab saada kiiret informatsiooni teistes liikmesriikides puhkenud loomataudidest ja toidukriisidest. Eesti on siiani suurematest toidukriisidest pääsenud.



# EESTIS KASUTATAVAD TOIDUMÄRGISED



## Lipumärk

Eesti lipumärgiga on tähistatud Eestis valmistatud toiduained.



## Tunnustatud Eesti maitse

Toote põhitooraine pärineb 100%-liselt Eestist ning toode on edukalt läbinud laboratoorse ja sensoorse hindamise. Märki võivad taotleda vaid Eestis registreeritud ettevõtted.



## Tunnustatud maitse

Märk näitab kõrget kvaliteeti, selle tooraine võib pärineda nii Eestist kui mujalt. Märki võivad taotleda kõik Euroopa Liidu ettevõtted.



## Eesti parim toiduaine

Iga-aastase Eesti toidukonkursi võitja. Toode on valmistatud Eestis tegutsevas ettevõttes.



## Eestis kasvatatud

Eestis kasvatatud kõrge kvaliteediga aiasaadus, mis vastab Euroopa standardi kõrgema klassi nõuetele.



## Ökomärk

Eesti mahepõllumajanduse seaduse kohaselt toodetud ja kontrollitud toode, mille tootmisel on rangelt piiratud keemiliselt sünteetisid sisendite kasutamine, keelatud on GMO ja mineraalsete lämmastikväetiste kasutamine.



## Euroopa Liidu mahepõllumajanduse märk

Toode on saadud Euroopa Liidu mahepõllumajanduse nõudeid järgides, kusjuures on rangelt piiratud keemiliselt sünteetisid sisendite kasutamine, keelatud on GMO ja mineraalsete lämmastikväetiste kasutamine.



## Euroopa Liidu kaitstud päritolunimetuse märk

Toote tooraine pärineb kindlast geograafilisest piirkonnast ning tootmine, töötlemine ja valmistamine toimuvad selles samas piirkonnas. Toote kvaliteet või omadused tulenevad geograafilise piirkonna loodus- ja inimfaktoritest.



## Euroopa Liidu kaitstud geograafilise tähise märk

Vähemalt üks tootega seotud etapp (tootmine, töötlemine või müügiks ettevalmistamine) on toimunud määratletud geograafilises piirkonnas. Toote seos geograafilise piirkonnaga võib põhineda ka mainel.



## Euroopa Liidu garanteeritud traditsioonilise eritunnuse märk

Toode on kas traditsioonilisest toorainest, traditsioonilise koostisega või töödeldud/toodetud traditsioonilisel viisil ja erineb sellega teistest samalaadsetest toiduainetest. Toote tõendatud kasutamine peab olema toimunud vähemalt 25 aastat.